

ภาคผนวก

1. ประวัติของราชอาณาจักรสุโขทัย

ราชอาณาจักรสุโขทัย กิจตามความรู้เท่าที่มีอยู่ในเวลานี้ ประมาณว่าจะได้ตั้งเป็นอิสระขึ้นเมื่อราวจุลศักราช 600 ตรงกับมหาศักราช 1160 และ พ.ศ. 1781 พระเจ้าแผ่นดินบรรพกาลครองนครสุโขทัย เรามักเรียกกันว่าพระร่วง ชวนให้เข้าใจไปว่ามีแต่พระองค์เดียว ที่จริง พระเจ้าแผ่นดินสุโขทัย เมื่อเป็นราชธานีมีอิสรภาพสืบพระวงศ์กันมาถึง 5 พระองค์ พระองค์แรกที่ปรากฏพระนามเรียกในศิลาจารึกว่า ขุนศรีอินทราทิตย์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงสอบสวนโบราณคดีเรื่องกรุงสุโขทัยมาก ทรงพระราชดำริว่า มูลเหตุที่เราเรียกพระนามพระเจ้ากรุงสุโขทัยทุก ๆ พระองค์ว่า พระร่วง นั้น เห็นจะเป็นด้วยนามเดิมของขุนศรีอินทราทิตย์จะเป็นชื่อตัวหรือชื่อตั้งอย่างไรก็ตาม จะเรียกว่า พระร่วง น่าจะเป็นคนเดียวกับพระร่วงส่วยน้ำเมืองละโว้ ที่หนังสือพงศาวดารเหนือว่า หนีขอมขึ้นไปได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินครองเมืองสุโขทัย มีพระนามตามหนังสือพงศาวดารเหนือ เรียกว่าพระเจ้าศรีจันทร์ธาธิบดี คูโกลกับศรีอินทราทิตย์ นัก ความข้อนั้นเมื่อข้าพเจ้า มาสอบสวนดูในคราวนี้ เห็นหลักฐานสมดังพระราชบริหารมีอีกหลายอย่างขุนศรีอินทราทิตย์คงจะมีพระนามว่าพระร่วง พลเมืองคงเรียกตามพระนามเดิม จึงเรียกว่าพระร่วง คำว่า ร่วง ในที่นี้แปลความว่า “รุ่งเรือง” มิใช่หมายความว่าหล่นลงมา เมื่อผูกพระนามเป็นภาษาสันสกฤตใช้ในทางราชการจึงใช้ว่าอินทราทิตย์ ซึ่งแปลตามคติพราหมณ์ว่าเป็นเจ้าของความสว่าง หนังสือที่แต่งเป็นภาษามครต่อมาที่หลัง ก็ยังเอาพระนามพระร่วงไปผูกเป็นภาษามครเรียกอีกหลายอย่าง เอาคำรุ่งเรืองไปแปล เรียกว่า ไรจราช บ้าง อรุณราชบ้าง เอาเสียง “ร่วง” ไปหาคำภาษามคร เรียก รัจราชบ้าง สุรัจราชบ้าง ไสยรัจราชบ้าง ไสยณรัจราชบ้าง แต่ประหลาดอยู่ที่บรรดานามพระร่วงที่ไปผูกเป็นภาษามครทั้งนี้ เรียกแต่ขุนศรีอินทราทิตย์พระองค์เดียว พระองค์อื่นมีพระนามอื่นปรากฏทุก

¹ หมายถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ.

พระองค์จึงน่าจะเข้าใจว่าพระนามเดิมของขุนศรีอินทราทิตย์จะชื่อร่วง แต่หนังสือที่แต่งในภาษาไทยเรียกว่า พระร่วง ไปทุกพระองค์

ประเพณีไทยในครั้งนั้น พระนามพระเจ้าแผ่นดินเรียกว่า “ขุน” เจ้านายที่มีบรรดาศักดิ์สูงเรียกว่า “พระ” ต่อมาอีก 3 รัชกาล พระนามพระเจ้าแผ่นดินจึงเปลี่ยนขึ้นต้นด้วยคำว่า “พญา” คำที่ใช้พระนามพระเจ้าแผ่นดินว่า สมเด็จ หรือ พระเจ้า ยังไม่ปรากฏในหนังสือครั้งนครสุโขทัยเป็นราชธานี ฟังมาใช้ในกรุงศรีอยุธยา

ได้ความตามศิลาจารึกว่า ขุนศรีอินทราทิตย์มีราชโอรส 3 พระองค์ องค์ใหญ่ไม่ปรากฏพระนาม ค้วยสิ้นพระชนม์เสียแต่ยังเยาว์ องค์ที่ 2 มีพระนามว่า บาลเมืององค์ที่ 3 นามเดิมว่ากระไรไม่ปรากฏ แต่เมื่อรบศึกชนช้างชนะขุนสามชน มีความชอบพระราชบิคาอภิเษกพระราชทานนามว่า พระรามคำแหง

ในหนังสือตำนานพระสถิตินี้และหนังสือชินกาลมาลินี กล่าวว่า ศิริธรรมนคร (คือเมืองนครศรีธรรมราช) เป็นเมืองขึ้นกรุงสุโขทัย แต่ครั้งขุนศรีอินทราทิตย์ครองเมืองว่าพระเจ้าศิริธรรมราชเป็นผู้ ไปขอพระพุทธรูปซึ่งมีพระนามว่า พระพุทธสถิตินี้จากลังกา ทวีปมาถวายแก่โรจราชา พระเจ้ากรุงสุโขทัย เมื่อพระพุทธศักราช 1500 ปี ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ผู้แต่งหนังสือจะสำคัญเวลาผิด ลงเรื่องนี้เร็วไปมาก เรื่องที่จริง เห็นจะได้พระพุทธสถิตินี้ในแผ่นดินพระเจ้าขุนรามคำแหง ไม่ใช่ในแผ่นดินขุนศรีอินทราทิตย์ ครั้งขุนศรีอินทราทิตย์ อาณาเขตสุโขทัยไม่กว้างขวางเท่าใดนัก ค้วยมีเนื้อความปรากฏในศิลาจารึกว่า ขุนสามชนเจ้าเมืองฉอด (เมืองฉอดตั้งอยู่ริมแม่น้ำสลวิน ทุกวันนี้เรียกว่า อำเภอแม่สอด ขึ้นเมืองตาก) ยกกองทัพเข้ามาตีเมืองตาก ขุนศรีอินทราทิตย์ยกไปรบ เสียทีแตกพ่าย ขุนรามคำแหง ชับช้างเข้าชนชนะขุนสามชน ข้าศึกจึงหนีไป เมืองตากอยู่ห่างเมืองสุโขทัยระยะทางเพียง 3 วัน ออกไปอีก 4-5 วันถึงเมืองฉอด แผนที่เขียนพยานให้เห็นว่าราชอาณาจักรนครสุโขทัยในเวลานั้นยังไม่ใหญ่โตเท่าใดนัก แม้ในศิลาจารึกกล่าวว่าขุนรามคำแหงเที่ยวตีบ้านเมืองขยายอาณาจักรสุโขทัยมาตั้งแต่ครั้งแผ่นดินขุนศรีอินทราทิตย์ก็เห็นว่าเวลายังไม่พอจะขยายอาณาจักรออกไปได้ถึงเมืองนครศรีธรรมราช

ขุนศรีอินทราทิตย์สวรรคตปีใด ไม่มีหลักฐานที่จะรู้ได้ รู้ได้แต่ว่าขุนบาลเมืองซึ่งหนังสืออื่นเรียกพระนามว่าปาลราช ได้ครองราชสมบัติต่อขุนศรีอินทราทิตย์มา แต่

เหตุการณ์อันใดในแผ่นดินขุนบาลเมืองก็ไม่ปรากฏ และรู้ไม่ได้ว่าขุนบาลเมืองสวรรคตปีใด ข้าพเจ้าเข้าใจว่าขุนบาลเมืองครองราชสมบัติอยู่ไม่กี่ปีนัก ขุนบาลเมืองสวรรคตแล้วขุนรามคำแหงจึงได้ครองราชสมบัตินครสุโขทัย หนังสืออื่นเรียกพระนามว่า รามราช

เหตุการณ์ในแผ่นดินพระเจ้าขุนรามคำแหง มีปรากฏและรู้จักราชได้หลายแห่ง ทั้งค้นได้ความในหนังสือราชาธิราชว่า มะกะโทชนะอลิมามาง ได้เมืองเมาะตะมะ เมื่อปีมะเส็ง จุลศักราช 643 พ.ศ. 1824

มะกะโทนี้ ภายหลังได้เป็นพระเจ้าฟ้ารั่ว ต้นวงศ์ของพระเจ้าราชาธิราชที่หนังสือพงศาวดารพม่าของ เซอร์ อาเธอร์ แพร ว่าไทยมิใช่มอญนั้น เห็นสมจริงดังเรื่องราวที่ปรากฏในหนังสือราชาธิราชว่า เคิมมะกะโททำราชการอยู่ที่กรุงสุโขทัย แล้วจึงออกไปตั้งตัวเป็นใหญ่จนได้เมืองรามัญ ด้วยความอุทหนุนของพระเจ้ากรุงสุโขทัย และสมด้วยคำจารึกว่า เมืองหงสาวดีเป็นเมืองขึ้นสุโขทัยในครั้งพระเจ้าขุนรามคำแหง

ที่ได้ความว่า มะกะโท ได้เป็นใหญ่ในเมืองเมาะตะมะ เมื่อ พ.ศ. 1824 นั้น ต้องเข้าใจว่า เมื่อ พ.ศ. 1824 พระเจ้าขุนรามคำแหงครองกรุงสุโขทัยอยู่แล้ว และจะต้องครองอยู่ก่อนนั้นหลายปี เพราะเนื้อเรื่องมีว่า มะกะโททำราชการอยู่ที่กรุงสุโขทัยจนได้เป็นขุนนางผู้ใหญ่แล้ว จึงออกไปตั้งตัวที่เมืองรามัญ น่าจะประมาณว่า พระเจ้าขุนรามคำแหงเสวยราชสมบัติ เมื่อราวปีฉลู จุลศักราช 639 พ.ศ. 1820 ก็ก่อนมะกะโทได้เมืองเมาะตะมะ 4 ปีเป็นอย่างต่ำ

พระเจ้าขุนรามคำแหงเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่มีอำนาจมาก ควรนับว่าเป็นมหาราชเจ้าพระองค์หนึ่ง ได้รบพุ่งปราบปรามเมืองที่ใกล้เคียงเอาไว้ในอำนาจ ขยายราชอาณาจักรสุโขทัยกว้างขวางออกไปถึงที่สุดในครั้งนั้น บอกอาณาเขตไว้ในศิลาจารึกชัดเจนว่า ทิศเหนือ ได้เมืองแพร่ เมืองน่าน ตลอดจนเมืองชวา (คือเมืองหลวงพระบางทุกวันนี้) ไว้ในพระราชอาณาจักร ทิศตะวันออก ได้เมืองสระหลวง (คือเมืองพิษณุโลกฝั่งตะวันออก) ที่หนังสือแต่งในภาษามครว่าโอชบุรี) เมืองสองแคว (คือเมืองพิษณุโลกฝั่งตะวันออก) เมืองลม (คือเมืองหล่มเก่า) เมืองบาจาย (เห็นจะเป็นเมืองศรีเทพในลุ่มน้ำสัก) เมืองสระกา (น่าจะเป็นเมืองหนองหาร หรือสกลนคร) กระทั่งถึงฝั่งแม่น้ำโขงถึงเมืองเวียง

จันทน์ เวียงคำ¹ (อยู่ใต้เมืองเวียงจันทน์ ที่ไหนทุกวันนี้ยังรู้ไม่ได้) ทิศใต้ ได้เมืองกนต์
(เข้าใจว่าเมืองพิจิตรทุกวันนี้) เมืองพระบาง (คือเมืองนครสวรรค์ทุกวันนี้) เมืองแพรง
(คือเมืองสรรคบุรี) เมืองสุวรรณภูมิ (คือเมืองอุทอง) เมืองราชบุรี เมืองเพชรบุรี เมืองนคร
ศรีธรรมราช จนถึงทะเลหน้าอกเป็นอาณาเขต ทิศตะวันตก ได้เมืองฉก (ตอนนี้ศิลา
จารึกลบเสียตอนหนึ่ง แต่พอจะเอาชื่อเมืองได้ เข้าใจว่าเมืองตะนาวศรี เมืองทวาย เมือง
เมาะตะมะ เมืองทองอุ) เมืองหงสาวดี ถึงสมุทร (คืออ่าวเบ็งกอล) เป็นราชอาณาจักร
อาณาจักรสุโขทัยครั้งพระเจ้าขุนรามคำแหงกว้างใหญ่ถึงเพียงนี้

ในชื่อเมืองที่จารึกไว้ มีข้อสังเกตอย่างหนึ่ง ที่ไม่มีชื่อเมืองในมณฑลพายัพทุก
วันนี้หลายเมือง คือเมืองทริภุชไชยและเชียงรายเป็นต้น อีกคำหนึ่งข้างตะวันตกเฉียงใต้
ไม่มีชื่อเมืองละโว้ เมืองโยธยา เมืองนครนายก เมืองปราจีน เมืองชลบุรีและจันทบุรี
เมืองเหล่านี้เห็นจะเรียกชื่ออย่างอื่น แต่เชื่อได้ว่าเป็นเมืองมีแล้วในครั้งนั้น ทำให้จึงขาด
ชื่อในศิลาจารึกของพระเจ้าขุนรามคำแหง ข้อนี้ ส่วนเมืองทางมณฑลพายัพ รู้ได้แน่ว่าเหตุ
ใดจึงไม่มีชื่อ ด้วยความปรากฏในตำนานโยนกว่า ในเวลานั้น ขุนเม็งราย เป็นใหญ่ใน
ลานนาไทย เมืองนครเขลางค์ (คือเมืองนครลำปางทุกวันนี้) เมืองทริภุชไชย (คือเมือง
นครลำพูนทุกวันนี้) เมืองเชียงใหม่ เมืองเชียงราย เมืองนครเงินยาง (คือเมืองเชียงแสน)
เหล่านี้อยู่ในอาณาจักรขุนเม็งราย เป็นอิสระอยู่ส่วนหนึ่ง เมืองพะเยาอยู่ในอำนาจขุนงำ
เมือง เป็นอิสระอยู่อีกส่วนหนึ่ง ทั้งขุนเม็งรายและขุนงำเมือง เป็นมิตรสหายมีไมตรีกับ
พระเจ้าขุนรามคำแหง ดังจะปรากฏต่อไปในเมื่อกล่าวถึงประวัติลานนาไทย ด้วยเหตุนี้จึงมี
เป็นเมืองขึ้นกรุงสุโขทัย ส่วนเมืองข้างตะวันออกเฉียงใต้เห็นจะเป็นด้วยเหตุต่างกัน
ข้าพเจ้าเข้าใจว่า เมืองละโว้และเมืองโยธยาจะร้างหรือรวมอยู่ในเขตเมืองอุทองเสียแล้ว
แต่เมืองนอกจากนั้นเห็นจะยังอยู่ในอาณาเขตขอมหลวง ไม่ได้ขึ้นสุโขทัย จึงไม่มีชื่อในจารึก

เมืองขึ้นของนครสุโขทัยในครั้งพระเจ้าขุนรามคำแหง เห็นจะเป็นประเทศราช
อยู่หลายเมือง ที่รู้ได้แน่ 7 เมือง คือ เมืองชวา (หลวงพระบาง) 1 เมืองน่าน 1 เมืองอุทอง
1 เมืองนครศรีธรรมราช 1 เมืองเมาะตะมะ 1 เมืองหงสาวดี 1 เมืองทองอุ 1 เมืองเหล่านี
ต่างเมืองต่างมีเจ้าปกครอง บางเมืองถึงเกี่ยวข้องกับราชวงศ์สุโขทัย

¹ เวียงคำ ปัจจุบันเป็นเมืองร้าง อยู่ทางทิศเหนือของเวียงจันทน์ ห่างไปประมาณ 65 ก.ม. ห่างจากบ้านเกินไป
ทางเหนือ 5 ก.ม.—ผู้รวบรวม

ในหนังสือจดหมายเหตุจีน ที่ขุนเจินจินอักษร (สกุใจ) แปล เป็นเรื่องพระราชไมตรีในระหว่างกรุงสยามกับกรุงจีน เรียกเมืองไทยว่า เสียมหลอก๊ก (และจีนยังเรียกอยู่จนทุกวันนี้) อธิบายไว้ในหนังสือนั้นว่า เกิมเป็น 2 ประเทศ ประเทศเสียมอยู่ข้างเหนือประเทศหลอกอยู่ข้างใต้ ภายหลังประเทศหลอกได้ประเทศเสียม (เห็นจะหมายความว่าตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่หนึ่งครองกรุงศรีอยุธยา) สองประเทศนี้รวมเป็นประเทศเดียวกัน จีนจึงเรียกว่า เสียมหลอก๊ก แต่ขึ้นมา ประเทศจีนเรียกว่า “เสียม” มาจากคำว่า “สยาม” หมายความว่าราชอาณาจักรสุโขทัยเป็นแน่ไม่ต้องสงสัย ประเทศที่จีนเรียกว่าหลอก และว่าอยู่ข้างใต้ประเทศเสียมนั้น ก็จะแปลได้อย่างเดียวกับมาจากคำละโว้ จีนเห็นจะเรียกมาแต่ยังอยู่ในอาณาจักรขอม หรือเมื่อพระเจ้าแผ่นดินเชื้อพระวงศ์ของพระเจ้าจันทโชติยกปกครอง แต่ประเทศอยู่ที่ปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุจีนว่า หลอกกกก ยังมีอยู่จนแผ่นดินพระเจ้าขุนรามคำแหง ก็จะเห็นได้ในลำดับเหตุการณ์ซึ่งข้าพเจ้าจะกล่าวต่อไปข้างหน้า พิเคราะห์ดูเห็นว่าที่จีนเรียกหลอกกกกในตอนหลังนี้ จะหมายความว่า อาณาจักรของพระเจ้าอยู่ทงนั่นเอง ในรัชกาลของพระเจ้าขุนรามคำแหง เมืองละโว้และเมืองโยธยาคงรวมอยู่ในอาณาเขตของพระเจ้าอยู่ทง จีนจึงเอาชื่อหลอกก ซึ่งเคยเรียกอยู่แต่ก่อนมาเรียก

เหตุการณ์ในแผ่นดินพระเจ้าขุนรามคำแหง ตามที่พบในหนังสือต่าง ๆ ข้าพเจ้าลองเรียบเรียงเป็นลำดับ ได้ความดังนี้

ปีมะเมีย จุลศักราช 644 พ.ศ. 1825 จดหมายเหตุจีนว่าพระเจ้ากรุงจีนในราชวงศ์หงวน (คือราชวงศ์กบไล่ข่านที่เป็นมองโกล) ทรงพระนามพระเจ้าสีโจวฮ่องเต้ ให้ขุนนางชื่อ หอจือจีเป็นราชทูต เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรียังเสียมกกก

ปีมะแม จุลศักราช 645 พ.ศ. 1826 ในศิลาจารึกว่าพระเจ้าขุนรามคำแหงคิดแบบหนังสือไทยขึ้นเป็นปฐม

ปีจอ จุลศักราช 648 พ.ศ. 1829 หนังสือเรื่องราชาธิราชว่า พระเจ้าขุนรามคำแหงอภิเษกมะกะโทเป็นพระเจ้าฟ้ารั่วครองเมืองมะตะมะ

ปีกุน จุลศักราช 649 พ.ศ. 1830 ในศิลาจารึกว่า พระเจ้าขุนรามคำแหงให้ขุดพระบรมธาตุที่เมืองศรีสัชนาลัยขึ้นให้คนบูชา แล้วกลับเอาเข้าบรรจุ ให้ก่อพระเจดีย์และสร้างกำแพงผาล้อม

ปีฉลู จุลศักราช 651 พ.ศ. 1832 จกหมายเหตุจีนว่า หลอชก๊ก (พระเจ้าอยู่ทอง)
แต่งราชทูตไปเมืองจีนเป็นครั้งแรก

ปีเถาะ จุลศักราช 653 พ.ศ. 1834 จกหมายเหตุจีนว่า หลอชก๊กแต่งราชทูตไป
เมืองจีนครั้งที่สอง

ปีมะโรง จุลศักราช 654 พ.ศ. 1835 ในศิลาจารึกว่า พระเจ้าขุนรามคำแหง
สร้างพระแท่นมนังศิลา

ปีมะเส็ง จุลศักราช 655 พ.ศ. 1836 จกหมายเหตุจีนว่า ราชทูตจีนเข้ามาเสียมก๊ก
ครั้งที่สอง

ปีมะเมีย จุลศักราช 656 พ.ศ. 1837 จกหมายเหตุจีนว่า พระเจ้าเสียมก๊กมีพระ
นามว่า กังมกตัง เสด็จไปเมืองจีน

ปีมะแม จุลศักราช 657 พ.ศ. 1838 จกหมายเหตุจีนว่า ราชทูตเสียมก๊กไปเมือง
จีนครั้งที่หนึ่ง ครั้นนั้นเสียมก๊กกับมาลี้อี้อ้อกำลังทำสงครามกัน พระเจ้ากรุงจีนได้ว่ากล่าว
ให้ประนีประนอมกันได้

ปีวอก จุลศักราช 658 พ.ศ. 1839 คำานโยนกว่า ขุนเมืองรายสร้างเมืองนคร
เชียงใหม่ ได้เชิญพระเจ้าขุนรามคำแหงและขุนงำเมืองไปช่วยเลือกชัยภูมิที่คุ้ม

ปีระกา จุลศักราช 659 พ.ศ. 1840 จกหมายเหตุจีนว่า ราชทูตเสียมก๊กไปเมือง
จีนครั้งที่สอง

ปีชวค จุลศักราช 662 พ.ศ. 1843 จกหมายเหตุจีนว่า พระเจ้าเสียมก๊กเสด็จไป
เมืองจีนครั้งที่สอง

เนื้อเรื่องครึ่งแผ่นดินพระเจ้าขุนรามคำแหง ตามที่ได้ความมาจากที่ทั้งปวง ถ้า
กำหนดเหตุการณ์เป็น 3 ประเภท คือที่จัดการในบ้านเมืองประเภท 1 การแผ่พระราชอาณา-
จักรประเภท 1 การทำไมตรีกับต่างประเทศประเภท 1 จะแลเห็นได้ว่า พระเจ้าขุนรามคำแหง
ไม่ใช่แต่ใช้อำนาจปราบปรามเมืองใกล้เคียงเอาไว้ในอำนาจอย่างเดียว ที่จริงได้ทรงทะนุบำรุง
พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง และพระราชทานอภัยกรรมแก่ประชาชนไทยทั้งปวงเป็นอนก
ประการ คงจะรู้ได้โดยพิศดารในศิลาจารึกของพระเจ้าขุนรามคำแหงนั้น ที่สำคัญที่สุดคือ

เรื่องกติกแบบหนังสือไทยขึ้น เรื่องนี้พระเจ้าขุนรามคำแหงได้ทำประโยชน์อย่างยิ่งให้แก่ไทยตลอดมาจนทุกวันนี้ ส่วนที่สืบทอดกันมาต่างประเทศนั้น ทางอินเดียมีพยานรู้ได้แน่ๆ ไปมาถึงกันตั้งแต่ร่วมพุทธกาลหรือก่อนนั้นมาแล้ว มาในตอนหลังยังมีพวกลังกาไปมาเกี่ยวข้องกับด้วยเรื่องพระศาสนา ถึงพวกจามและชวา มลายู แม้ที่สุโขทัย ก็คงไปมาถึงกันแต่ก่อนมาช้านาน แต่ไม่มีจดหมายเหตุอันใดที่จะรู้ได้แน่นอนว่าจะได้มีไมตรีกับประเทศนั้นๆอย่างไร พบแต่จดหมายเหตุของจีนถึงกล่าวมาแล้ว ครั้นนั้นพระเจ้ากรุงจีนราชวงศ์หงวนกำลังมีอำนาจ ก็ได้ประเทศทั้งปวงที่ติดต่อกันมาตลอดมาจนจดสยามประเทศ เห็นจะได้ชื่อว่าพระนครสุโขทัย ซึ่งจีนเรียกว่าเสียมก๊กมีอำนาจขึ้นทางนี้ พระเจ้ากรุงจีนจึงแต่งราชทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี เมื่อ พ.ศ. 1825 เป็นครั้งแรก เป็นเหตุให้กรุงสยามมีทางพระราชไมตรีกับกรุงจีนมาแต่ครั้งนั้น ผู้ที่อ่านพงศาวดารเหนือมาแต่ก่อน เมื่อแลเห็นความที่กล่าวไว้ในนั้นว่า พระร่วงเสด็จออกไปเมืองจีน จึงไปได้พวกจีนเข้ามาทำเครื่องสังคโลก แม้ด้วยขามสังคโลกเป็นของมีจริง และเชื่อได้ว่ามีจีนเข้ามาทำ ทั้งที่เมืองสวรรคโลก และที่เมืองสุโขทัยไม่ต้องสงสัยแต่กระนั้น ข้อที่ว่า พระร่วงได้เสด็จออกไปเมืองจีน เห็นน้อยคนจะเชื่อ ข้าพเจ้าคนหนึ่งไม่เคยเชื่อ จนกระทั่งมาแลเห็นจดหมายเหตุจีนว่า เมื่อ พ.ศ. 1837 พระเจ้ากรุงสยามได้เสด็จออกไปถึงราชสำนักพระเจ้ากรุงจีนดังนี้ จำต้องเชื่อด้วยความอัศจรรย์ใจว่า จริงอย่างเนื้อเรื่องทีกล่าวในพงศาวดารเหนือ และเป็นความจริงที่พระเจ้าขุนรามคำแหงเสด็จไปเมืองจีนจึงไปเอาช่างจีนเข้ามาทำสังคโลก เมื่อราวปีมะแม จุลศักราช 657 พ.ศ. 1838

ในจดหมายเหตุจีนว่า พระเจ้ากรุงสยามได้เสด็จออกไปเมืองจีนถึง 2 ครั้ง คือเมื่อ พ.ศ. 1837 ครั้ง 1 และต่อมาอีก 6 ปี ได้เสด็จออกไปเมื่อ พ.ศ. 1843 อีกครั้ง 1 นำพิจารณาว่า พระเจ้าขุนรามคำแหงเสด็จเองทั้ง 2 ครั้ง หรือครั้งหลังเป็นพระองค์อื่น ข้อนี้เป็นข้อสำคัญ ด้วยไม่มีจดหมายเหตุปรากฏในที่ใดๆ ว่า พระเจ้าขุนรามคำแหงสวรรคตเมื่อปีใด รู้ได้แต่ว่าเมื่อพระเจ้าขุนรามคำแหงสวรรคตแล้ว พระเจ้าฤทธิชัยเชษฐาผู้เป็นราชโอรสได้รับรัชทายาท และครองราชสมบัติอยู่จนปีมะเมีย จุลศักราช 716 พ.ศ. 1897 จึงสวรรคต หลักฐานทางสันนิษฐานว่า พระเจ้าขุนรามคำแหงครองราชสมบัติอยู่ที่บิ และพระเจ้าฤทธิชัยเชษฐาครองราชสมบัติอยู่ที่บิ ข้อนี้มีที่สังเกตอยู่แห่งหนึ่งในหนังสือราชาธิราชว่า พระเจ้าฟ้ารั่วทิวงกต เมื่อปีฉลู จุลศักราช 675 พ.ศ. 1856 มกเถาเป็นอนุชาได้ราชสมบัติ ได้เข้ามาทูล

ขอให้สมเด็จพระร่วงตั้งพระนามอย่างครั้งพระเจ้าฟ้ารั่ว ได้รับพระนามว่า พระเจ้ารามประเทศ (ประกิจฐ์) ข้อนี้ควรสันนิษฐานว่าเมื่อ พ.ศ. 1856 นั้น พระเจ้าขุนรามคำแหงยังมีพระชนม์ อยู่ คุกคามเนื้อเรื่องในหนังสือราชาธิราชต่อไปได้ความว่า พระเจ้ารามประเทศครองราช สมบัติอยู่ปีหนึ่ง สมิงมังละพีเขยปลงพระชนม์พระเจ้ารามประเทศเสีย ยกเจ้าอาวบุตรใหญ่ ของตนซึ่งเป็นหลานของพระเจ้าฟ้ารั่วขึ้นครองราชสมบัติ เมื่อปีชวด 675 พ.ศ. 1857 ได้เข้า มาทูลขอพระนามต่อสมเด็จพระร่วง พระราชทานนามว่า พระเจ้าแสนเมืองมิ่ง กวรวุฑูว่า ใน ปีนี้พระเจ้าขุนรามคำแหงก็ยังคงดำรงพระชนม์อยู่ กราวนี้มีเรื่องต่อมาในหนังสือราชาธิราชว่า เมื่อปีมะแม จุลศักราช 680 พ.ศ. 1861 พระเจ้าแสนเมืองมิ่งยกทัพมาตีเมืองทวายเมืองตะนาว ศรี เห็นจะต้องเข้าใจว่า เมื่อสิ้นพระเจ้าขุนรามคำแหงแล้ว ถ้าพระเจ้าขุนรามคำแหงยังมีพระ ชนม์อยู่ พระเจ้าแสนเมืองมิ่งเห็นจะไม่กล้าเข้ามาตีเมืองในพระราชอาณาจักรสุโขทัย ถ้าเอา หลักระวังเนื้อเห็นเห็นว่า พระเจ้าขุนรามคำแหงสวรรคต เมื่อราวปีมะเส็ง จุลศักราช 679 พ.ศ. 1860 อยู่ในราชสมบัติประมาณ 40 ปี สิ้นพระเจ้าขุนรามคำแหงแล้ว พระเจ้าฤทธิชัย เชษฐราชโอรสครองราชสมบัติสืบมาอีก 36 ปี พระฤทธิชัยเชษฐนี้เรียกพระนามหลายอย่าง ในศิลาจารึกภาษาไทย เรียกว่าพญาเลือไทย ในหนังสือไตรภูมิพระร่วง เขียนว่าเลลิไทย ใน หนังสือบางเรื่องเรียกฤทธิ ในจารึกภาษาขอมเรียกว่าฤทธิชัยเชษฐ ในหนังสือชินกาลมาลินี เรียกว่าอุทกโชทถตราช (แปลว่าพระยาจมน้ำ คงจะเป็นองค์นี้ที่กล่าวในพงศาวดารเหนือว่า จมน้ำหายไป)

เรื่องราวในแผ่นดินพระเจ้าฤทธิชัยเชษฐรู้ได้น้อย ค่ายไม่พบจารึกในแผ่นดิน นั้นแต่ตามเหตุการณ์เท่าที่รู้ เชื่อได้ว่าตั้งแต่พระเจ้าขุนรามคำแหงสวรรคตแล้ว นครสุโขทัย ก็เสื่อมอำนาจลงทุกที ได้ความตามพงศาวดารพม่าว่า เมื่อปีมะเมีย จุลศักราช 692 พ.ศ. 1873 เมื่อพระเจ้าแสนเมืองมิ่งทิวงคตแล้ว เมืองรามัญเป็นกบฏขึ้น พระเจ้าฤทธิชัยเชษฐให้กองทัพ ออกไปปราบไม่สำเร็จ เมืองรามัญทั้งปวงเลยตั้งแข็งเมืองมาแต่ครั้งนั้น แต่หนังสือพงศาวดาร พม่าว่า ไทยตีได้เมืองทวายและเมืองตะนาวศรีกลับคืนมา ตอนนั้นคู่ใกล้กับเวลาพระเจ้าอู่ทอง จะสร้างกรุงศรีอยุธยาอยู่แล้ว บางทีจะเป็นพวกเมืองอู่ทองมิใช่พวกสุโขทัยที่ไปตีเอาเมืองทวาย และเมืองตะนาวศรีมาได้ ค่ายเหตุนี้ เมื่อพระเจ้าอู่ทองสร้างกรุงศรีอยุธยา จึงได้มีเมืองทวาย และเมืองตะนาวศรีมาเป็นเมืองขึ้นกรุงศรีอยุธยาแต่แรก ได้ความตามศิลาจารึกภาษาขอมของ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอัครราชกุมาร คือพญาธิไทยมหาธรรมราชาว่า เมื่อปีขุน จุลศักราช 709 พ.ศ. 1890 พระเจ้าฤทธิชัยเชษฐาธิราชให้พญาธิไทยราชโอรส อันได้รับพระนามบัญญัติว่า พระศรีธรรมราช เป็นพระมหาอุปราช ไปครองเมืองศรีสัชนาลัย (ต่อมา 3 ปี ถึงปีขาล จุลศักราช 712 พ.ศ. 1893 พระเจ้าอู่ทองก็สร้างกรุงศรีอยุธยา) พระศรีธรรมราชเป็นพระมหาอุปราชอยู่ 7 ปี ถึงปีมะเมีย จุลศักราช 716 พ.ศ. 1897 พระเจ้าฤทธิชัยเชษฐาธิราช (เห็นความไม่เรียบร้อยอย่างไรจะมีในกรุงสุโขทัย และจะมีผู้อื่นก่อกบฏในครั้งนั้น จึงกล่าวความไว้ในศิลาจารึกนั้นว่า)เมื่อพระศรีธรรมราชได้ทราบข่าวพระราชบิดาประชวรหนัก จึงยกพลเสนาลงมาจากเมืองศรีสัชนาลัย ้วยกออกจากเมืองศรีสัชนาลัยเมื่อขึ้น 5 ค่ำ เดือน 8 (ระยะทางแต่เมืองศรีสัชนาลัยถึงเมืองสุโขทัย ทางไม่เกิน 3000 เส้น พระศรีธรรมราชเห็นจะต้องรบพุ่งกับผู้ใดในระหว่างทางบ้าง ยกมาเป็น 11 วันจึง) ถึงเมืองสุโขทัย เมื่อแรมค่ำ 1 เดือน 8 กล่าวในศิลาจารึกว่า เสด็จพระราชดำเนินทัพเข้าประทับที่เมืองทศพรชัย ปราสาทศรีสุทนต์ ประหารชีวิตผู้ก่อกบฏเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติแทนพระบิดาที่สวรรคตครั้งนี้ ต้องเข้าใจว่าพระศรีธรรมราชไม่ได้ราชสมบัติโดยสะดวก คงมีเหตุการณ์ร้ายอย่างไร ซึ่งรู้ไม่ได้ในเวลานี้ พระศรีธรรมราชราชาภิเษก มีพระนามว่า พระเจ้าศรีสุริยพงษ์มหารัตนมหาธรรมราชาธิราช ในหนังสืออื่นเรียกว่า พญาธิไทย ตามพระนามเดิมบ้าง เรียกว่า พระมหาธรรมราชาบ้าง ในศิลาจารึกพรรณนาพระคุณของพระมหาธรรมราชาพระองค์นี้ พิศการมาก ข้าพเจ้าเก็บเรียบเรียงและลองประกอบกับหลักฐานซึ่งพบในที่อื่นได้ความดังนี้

ข้อ 1 ว่าพระมหาธรรมราชาธิราชไทยองค์นี้ ได้ทรงทราบพระไตรปิฎกแตกฉาน (ข้อนี้มีหนังสือไตรภูมิพระร่วงที่ได้พิมพ์แล้วเป็นพยาน เป็นของพระมหาธรรมราชาธิราชไทยให้แต่งขึ้น)

ข้อ 2 ว่าทรงชำนาญโหราศาสตร์ อาจะดอนจะยกจะลบปีเดือนมิได้เคลื่อนกลด (ที่พงศาวดารเห็นว่า พระร่วงลบศักราช จะเป็นพระร่วงดิ ไทยพระองค์นี้คือกกระมัง ศักราชที่ลงไว้ในหนังสือไตรภูมิพระร่วงว่าแต่งเมื่อปีระกา ศักราช 23 ปี คุเป็นพยานอยู่ พระเจ้าแผ่นดินสุโขทัยพระองค์อื่นไม่ได้ยินกล่าวว่ลบศักราชเลย)

ข้อ 3 ว่าทรงชำนาญทางไสยศาสตร์ ได้บัญญัติกัมภีร์ศาสตราคมเป็นปฐมธรรมเนียม (จะตรงกับแบบพิธี 12 เดือนที่กล่าวในหนังสือนางนพมาศว่ามีครั้งกรุงสุโขทัยนั้นคือกกระมัง)

ข้อ 4 ว่าได้ทรงสร้างปราสาทราชมณฑลเทียร ก่ออิฐถือปูน (ในหนังสือนางนพมาศ บอกชื่อปราสาทราชมณฑลเทียรกรุงสุโขทัยว่า ชื่อพระที่นั่งอินทราภิเษก พระที่นั่งอภิเรกภิรมย์ พระที่นั่งอุมราชศักดิ์ พระที่นั่งชัยชุมพล พระที่นั่งชลพิमान พระที่นั่งพิศาลเสาวรส พระปรัศรัตนารี พระปรัศรืออัศวร ชื่อเหล่านี้ดูใหม่แน่ แต่ถ้ามีจริงก็คงเป็นในครั้งนั้น และนางนพมาศนั้นก็คงเป็นพระสนมของสมเด็จพระร่วงมหาธรรมราชาธิไทยพระองค์นั่นเอง)

ข้อ 5 ว่าเมื่อพระมหาธรรมราชาสร้างปราสาทราชมณฑลเทียรแล้ว ได้จัดให้มีพระสงฆ์ เรียนพระไตรปิฎก และให้มีพวกพราหมณ์เรียนศิลปศาสตร์ในบริเวณพระมหาปราสาท (ดู เป็นทั้งโรงเรียนขึ้นครั้งแรก ประเพณีที่ให้พระเรียนปริยัติธรรมในพระมหาปราสาทอย่างนี้ ในรัชกาลที่ 3 กรุงรัตนโกสินทร์ก็มี)

ข้อ 6 ว่าพระมหาธรรมราชาให้ราชบุรุษไปรับพระบรมธาตุจากลังกาทว่าปีเรื่องนี้ สมด้วยจารึกในศิลาอีกแผ่นหนึ่งว่า เมื่อ ณ วันศุกร์ ขึ้น 5 เดือน 8 ปีระกา จุลศักราช 719 พ.ศ. 1900 พระมหาธรรมราชาธิไทย ได้บรรจุพระบรมธาตุที่เมืองนครชุม (เมืองเก่า อยู่หลัง เมืองกำแพงเพชรเดี๋ยวนี้) และสร้างพระมหาธาตุขึ้นไว้

ข้อ 7 ว่า เมื่อปีฉลู จุลศักราช 723 พ.ศ. 1904 พระมหาธรรมราชาให้ราช- บัณฑิตไปอาราธนาพระมหาสวามีสังฆราชมาแต่เมืองลังกา มาอยู่ที่วัดป่ามะม่วง(อัมพวนาราม) ออกพรรษาในปีนั้นมีมหกรรมฉลองพระพุทธรูปสัมฤทธิ์เท่ากับพระองค์ (ซึ่ง) ทรงประดิษ- ฐานไว้กลางเมืองสุโขทัยโดยบูรพทิศค้ำพระมหาธาตุ (พระพุทธรูปองค์นี้ น่าจะเป็นพระศรี ศักยมุนี ที่เรียกว่าพระโตที่วัดสุทัศน์นี่เอง เติมอยู่ที่วิหารที่กล่าวในจารึกนี้เป็นแน่ที่ว่าเท่ากับ พระองค์ จะหมายความว่าเท่าพระพุทธรูปองค์ตามขนาดที่คำนวณในครั้งนั้น กระบวนคำนวณ เป็นการถนัดของพระมหาธรรมราชาธิไทย ดูเรื่องคำนวณอายุพระพุทธรูปศาสนาในศิลาจารึก แผ่นนครชุม ก็จะได้เห็นได้)

ข้อ 8 ว่า ในปีฉลู จุลศักราช 723 พ.ศ. 1904 นั้น พระมหาธรรมราชาทรง ราชศรัทธาสมาทานศีลเป็นคาบส แล้วทรงรับพระไตรสรณคมน์ต่อพระมหาสวามีสังฆราช ทรงผนวชเป็นสามเณรในพระราชมณฑลเทียร แล้วเสด็จทรงพระราชดำเนินไปกับสงฆ์ ไปรับ อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ วัดป่ามะม่วง กล่าวในศิลาจารึกว่า ขณะเมื่อพระมหาธรรมราชา ทรงผนวชนั้น บังเกิดแผ่นดินไหวเป็นโกลาหลและอัศจรรย์ต่าง ๆ นานา พวกนักปราชญ์

ราชบัณฑิตจึงจกเรื่องราวลงในศิลาจารึกนี้ไว้ให้ปรากฏเป็นพระบารมีของพระมหากษัตริย์
ราชาฯ ทรงผนวชอยู่ช้านานเท่าใดไม่ปรากฏ หนังสือจารึกกล่าวแต่ว่า เสนาข้าราชการ
กราบทูลวิงวอนอัญเชิญเสด็จ จึงลาผนวชออกมาราชภิเษกใหม่ ถวายพระนามว่า พระเจ้า
ศรีธรรมิกราชาธิราช แล้วพระมหาสวามีสังฆราชถวายพระนามเพิ่มขึ้นอีกว่า พระเจ้าศรีศรีภ
ธรณิศตฺตริยโชติมหาธรรมิกราชาธิราช

ข้อ 9 ว่า พระมหากษัตริย์ราชได้ให้ขุดคลอง และทำถนนแต่เมืองสุโขทัยไป
จนถึงเมืองศรีสัชนาลัยและเมืองน้อยใหญ่ เป็นการพระราชกุศลสนองพระราชบิดาถนนที่วัน
ทุกวันนี้เรียกทางพระร่วง มีแต่เมืองกำแพงเพชรไปเมืองสุโขทัยตลอดจนเมืองสวรรคโลก
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ยังคงเสด็จดำรงพระเกียรติยศเป็นสมเด็จพระบรม-
โอรสธิราช ได้เสด็จพระราชดำเนินตลอดทางพระราชนิพนธ์เรื่องเมืองเหล่านั้นไว้ในเรื่อง
เที่ยวเมืองพระร่วง มีข้อความพิสดาร

ในศิลาจารึก ประกาศความเจริญสุขสำราญในครั้งพระมหากษัตริย์ราชครอบครอง
นครสุโขทัยว่า ราษฎรอยู่เย็นเป็นสุข ไม่มีทาสในเมืองสุโขทัย และไม่มีข้าศึกศัตรูมาเบียดเบียน
ว่าโดยย่อควรเข้าใจได้ว่า พระเจ้าขุนรามคำแหงทรงบำเพ็ญจักรวรรดิวัตรแผ่พระราชอาณา-
จักรและพระราชอำนาจ ด้วยการรบพุ่งปราบปรามราชศัตรูฉันทิโก พระมหากษัตริย์ราชไทย
ทรงบำเพ็ญในทางที่จะเป็นธรรมราชา คือปกครองพระราชอาณาจักรหมายด้วยธรรมานุภาพ
เป็นสำคัญฉันทิโก

พระมหากษัตริย์ราชไทยสวรรคตปีไรไม่ปรากฏ ด้วยเรื่องพงศาวดารสุโขทัย
ตอนปลายรัชกาลของพระมหากษัตริย์ราชพระองค์นี้ กานเกี่ยวกับเรื่องพระราชพงศาวดาร
กรุงศรีอยุธยา ซึ่งจะอธิบายต่อไป เมื่อกล่าวถึงรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ข้าพเจ้า
เข้าใจว่า พระมหากษัตริย์ราชไทยเห็นจะสวรรคตเมื่อจวน ๆ สิ้นรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดี
ที่ 1 ก่อนนั้นมาได้ความในหนังสือตำนานโยนกว่า ราชโอรสของพระมหากษัตริย์ราชไทย
เรียกพระนามว่า พระยาไสยฤทัยได้ครองราชสมบัติ แต่ในหนังสือพระราชพงศาวดาร เรียก
พระนามว่า พระมหากษัตริย์ราชเมืองพิษณุโลก พระองค์นี้ทำสงครามกับสมเด็จพระรามา
ธิบดีที่ 1

จำนวนพระเจ้าแผ่นดินที่ครองกรุงสุโขทัยเมื่อเป็นอิสระ ในหนังสือทุกเรื่องยุติ
ต้องกันกับข้อมูลที่ปรากฏในศิลาจารึกว่ามี 5 พระองค์ด้วยกัน เป็น 6 ทั้งพระมหาธรรมราชา
เมืองพิษณุโลก ดังแสดงมาดังนี้

ข้าพเจ้าอยากจะขอโอกาสบอกความพลัดพลั้งของข้าพเจ้าสักหน่อยที่ตรงนี้ ค่ะ
ข้าพเจ้าได้เคยเขียนไว้ในที่อื่น คือในคำนำหนังสือไตรภูมิพระร่วง เป็นต้น ว่าพระเจ้าแผ่นดิน
สุโขทัยที่มีพระนามว่าพญาสิทธิไทยกับพระเจ้าศรีสุริยพงษ์ศรามาต่างพระองค์กัน ที่จริงเป็นพระองค์
เดียวกันนั่นเอง ข้าพเจ้าลงไปด้วยสังเกตตัวเลขศักราชในศิลาจารึกนครชุมตึกฝั่งมาสอบ
ได้ความว่าเป็นพระองค์เดียวกันแน่ในคราวนี้

(จากพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา หน้า 48-58)